

Oběť

- “*sacrifice*” (*sacrificium* - *sacrum facere* - “činit posvátným”) a “*offering*” (*offerre* “nabízet” nebo *operari* “vykonávat”), příp. oblace (*oblation* - *oblatio*) - někdy rozlišované jako “nekrvavá” a “krvavá” oběť (zvířecí, lidská), případně oběť spojená s fyzickou destrukcí obětovaného

- “náboženský akt rituálního odevzdání (či vzdání se) hmotného objektu” - různé typologie a klasifikace, problémy s přesným vymezením - časté přesahy a nejasnosti ve významech
např. milodary/hrobová výbava - oběť mrtvému?, příp. pohřební ritus samotný jako oběť zesnulého bohům (Podsvětí)?, doprovodné oběti, “základové oběti” - spíše apotropaické úkony, věštění - oběť jako nutný předpoklad, nebo věštba jako výklad odpovědi na oběť?, oběť jako trest nebo přenesení viny (*scapegoating*)? - akt odmítnutí/zřeknutí se (exkomunikace obětí) - vyjádření postoje komunity - prosocialita a nákladná signalizace (*costly signaling*) - důkaz upřímnosti a odhodlání, závazku

otázka reciprocity - oběť jako “splátka”, součást složitějších obřadů;

časté kontexty - strava/hostina, oběť prvotin - sklizeň/ úroda, očistná oběť, votiva - depoty, děkovné a dedikační (někdy s nápisy, po určitou dobu vystavované), nemovité;

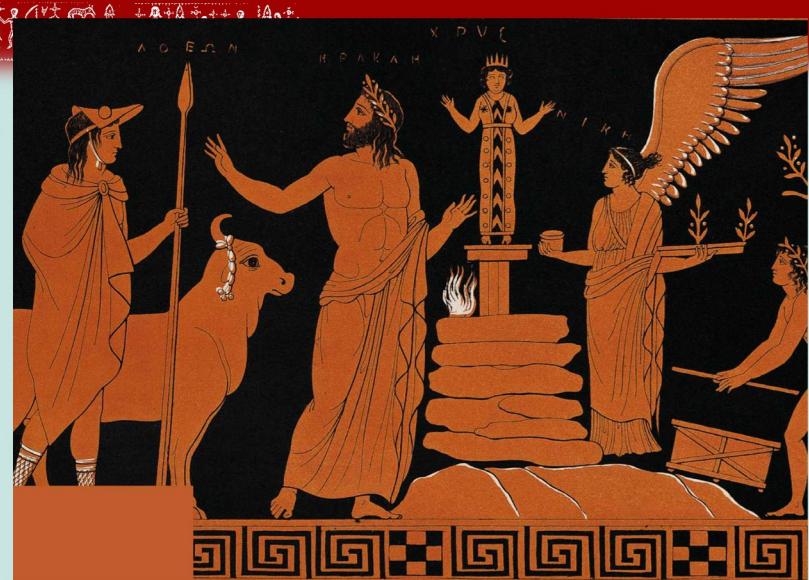
pravidelné, liminální (spojené s rituály přechodu), příležitostné - v důsledku náhlé události/potřeby

Pro archeology je zásadní problém vyhodnotit původní intence a kulturní kontext - “votivní” a “obětní” interpretace některých nálezů může být velmi spekulativní

V antickém Řecku zvířecí oběť jako jeden z ústředních motivů náboženské praxe (silně ritualizovaná - ortopraxe), prakticky totožná s porážkou (oběť jako doporučený, předepsaný způsob porážky) - obvykle spojená s následnou konzumací zvířete, vykonat může každý dospělý muž, ale existovali i specialisté, ukrytí nože - “komedie nevinnosti a dobrovolnosti”, komunální účast - “spolovina”, sběr krve a polití oltáře, kůže připadá chrámu (případně výdělek z jejího prodeje) - často vystavena i s hlavou (*βουκράνιον*),

(ke starořecké oběti: W. Burkert, K. Meuli, J.-P. Vernant)

votiva ze svatyně Démétér
v Priene, ca. 300 BC

sarkofág z Palazzo Caffarelli
s bukraniem, Řím, ca. 40 AD

Doklady a popisy obětí u starých Germánů a Seveřanů

- Strabón (oběť zajatců u Kimbrů), možná Tacitus (věšení zrádců a noření zbabělců do bažin - trest jako oběť?), Adam Brémský (oběti v Uppsale - věšení na stromy), Ibrahim ibn Jakúb (zvířecí oběti v Hedeby - vystavování kůží), ibn Fadlan (doprovodná oběť otrokyně - škrcení a bodné rány dýkou)

Ve staroseverských pramenech se motiv oběšení objevuje u lidských obětí, ale je často spojen s dorážkou mečem či kopím; zvířecí oběti (*blót*) nejsou podrobně popsány, ale zmiňují sbírání krve a kropení oltáře obětní krví - zřejmě porážka, vykrvení a následná hostina - podobný postup jako u starořecké oběti, následné věšení či vztyčení hlavy s kůží na strom nebo kůl - velmi rozšířený zvyk (v S Eurasii ještě v 19. stol.);

ojediněle zmínky o deponování předmětů, ale téměř nikdy nejsou označovány jako “oběti” či “votiva”

Oběť krále Domaldiho

Carl Larsson, *Midvinterblót*, 1915

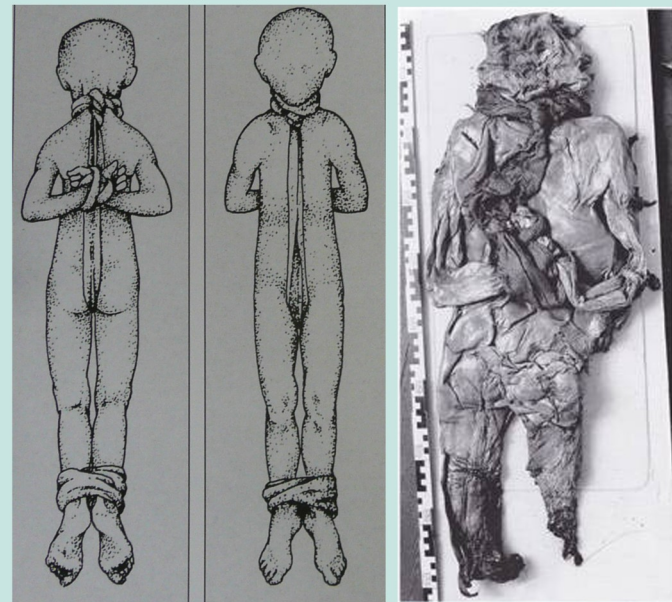

Možné doklady lidských obětí

- mokřadní nálezy - **Kayhausen** - rašeliniště, Dolní Sasko, 1922 objeveno tělo chlapce (asi 7 let), svázané, s “oprátkou”
 - patrně až po smrti, vyrobené z oděvu, bodné rány na krku (asi od dýky), 400-300 BC, v žaludku rostlinná semena, na kostech nohou měl deformace a patrně omezenou hybnost - možný důvod k “utracení” či obět' přepadení - nemohl utéct

Tollund - nález muže z r. 1950, rašeliniště v Jutsku, na krku oprátka ze dvou spletených kožených šňůr, oholený a ostříhaný, vyzdvižený en bloc i s rašelinou, uložený do starší pravěké těžební jámy, ca. 400-350 BC, dochovaná kožená čapka, hlava konzervována, poslední jídlo byla zvláštní kaše z obilnin a různých semen, zemřel možná v zimě nebo na začátku jara, oteklý jazyk - asi oběšen, podle způsobu uložení považován spíše za obět' než potrestaného “zločince”

Elling - poblíž “muže z Tollundu” (Silkeborg, Dán.), tělo ženy (původně považována za muže), asi 350-150 BC, 25 let, nejspíš oběšená, nohy svázané kusem kůže, plášť z ovčí kůže, dlouhý, složitě pletený cop

Grauballe - Dánsko (10 km V od Tollundu), tělo muže, velmi dobře zachovalé, kolem 290 BC, asi 34 let, žádné stopy oblečení, podřezaný, údajné “úder” na hlavě - postdepoziciční procesy a zásahy při exkavaci, špatný stav chrupu a některých kostí - podvýživa nebo špatné zdraví v raném dětství (odvápňení ale mohla způsobit i bažina samotná), ruce jemné a beze stop manuální práce, poslední jídlo byla kaše z asi 66 druhů rostlin, podle složení zima nebo začátek jara

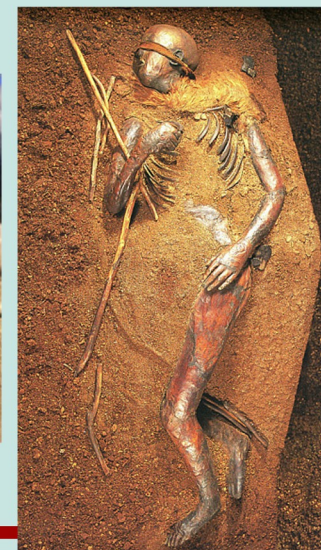

Huldremose - (Ramten, Dán.), žena, přes 40 let, asi 2. stol. BC, velmi dobře zachovaný oděv – 2 pláště z (převážně) ovčí kůže, vlněný šál kolem hlavy a krku sepnutý kostěnou jehlicí, vlněná sukně, vlněná stuha do vlasů, zdobený kostěný hřeben a 2 jantarové korálky, původně asi také lněná blůza – nedochovaná, pravá paže téměř useknutá (spíše oběť útoku/přepadení, nic co by přímo dokládalo “obětní” kontext)

Windeby I – 16letý chlapec (původně poklášán za dívku), 41 BC – 118 AD, Šlesvicko-Holštýnsko, pletená čelenka (původně interpretovaná jako páska přes oči), kožešinový přehoz, žádné stopy násilí, zemřel spíše na (opakovanou) podvýživu nebo nemoc – stopy silné infekce čelisti,

Weerdingen – (Drenthe, Hol.) 2 muži, původně pokládáni za pár, 40 BC-50 AD, měli být v „objetí“, ale v původní poloze byli dál od sebe a jeden hlouběji než druhý, několik ran a zranění – většina ale zřejmě během exkavace – přesná příčina smrti nejistá

Yde – (Drenthe, Hol.) 54 BC – 128 AD, dívka, 16 let, krevní skupina A, původně blond vlasy, trpěla skoliózou, malé postavy, vlněný pásek kolem krku původně asi opasek, 3 krát obtočený kolem krku, navíc zranění nad levou kliční kostí, asi od bodnutí, tkaný vlněný kabát původně barvený s tmavými proužky – obnošený, s defekty, často opravovaný

Osterby - (Šles.-Hol., Něm., dříve Dán.) hlava muže s dochovanými vlasy – svěbský uzel, 50 – 60 let, 75 – 130 AD, hlava asi useknutá (sečné stopy na obratlích) a zabalená do kožené kápě (asi ze srnce), na levé straně také rozbitá tupým úderem – možná smrtící, podobný nálezn z Dätgenu – celé tělo s hlavou nedaleko, původně také pobodán a zbit – asi ne oběť, useknutí hlavy spíše jako proti-revenantský zásah

Neu Versen – (Dol. Sasko, Něm.) „Rudý Franz“, muž, 25-30 let, 135-385 AD, poměrně vysoký, bez dochovaného oblečení, nohy poškozené při exkavaci, známky častého ježdění na koni (auxilie?), zahojené zranění na rameni – zásah šípem nebo kopím a pád z koně, asi podřezán, možná oběť loupežného útoku – poloha naznačuje spíše urychlené zbavení se těla

další mokřadní těla z DŘ a DSN - Auning, Damendorf, Hunteburg, Rendswühren, Ruchmoor, Seemoor, adal.

Ve většině případů nelze přímo doložit, „obětní“ či „náboženský“ kontext – nanejvýš „pohřeb“ – uložení v určité poloze, často není zcela jistá ani příčina smrti, řada poznatků revidovaných s novějšími metodami - častá manipulace a poškození při exkavaci, některé informace mohou být zkreslené i mokřadním prostředím samotným a postdepozičními procesy (údajná zranění a zdravotní stav, hl. kostí a zubů, vzrůst, „oholené“ vlasy apod.), problém Dieck - falza a fabulace

Pohřby do rašeliny patrně mohly mít specifický symbolický kontext, odlišný od jiných způsobů pohřbu; mokřady samotné svým charakterem patrně povzbuzovaly asociace s nadlidskými činiteli, ne každý takový nález ale tyto představy musel nutně odrážet, mnohé jsou patrně jen důsledkem shody okolností.

Většina těl z mokřadů ze starších období - převládá mladší DB (severská) a před-římská doba železná (1000 BC - 0, odpovídá zhruba HAL a LAT ve stř. Evropě). Těla z bažin nelze přímo spojovat s Tacitovým trestem „ponoření do mokřin“ - mimo jiné i proto, že mnohá byla uložena do předem vyhloubených dutin v rašeliništích, kde již tehdy probíhala těžba bahenní rudy (limonitu); je možné že tento způsob pohřbu mohl následovat po smrti odsouzence jako součást trestu, ale ne jako způsob popravky (Tollund, Elling?). Údajnou spojitost trestního práva s obětními rituály nelze doložit, je třeba ale odmítnout jednotné vysvětlení pro všechna těla z bažin, protože vykazují velkou variabilitu ve způsobech smrti i uložení

P. Glob, F. Ström, Niekus, K. Lange, K. von Haugwitz, S. Eisenbeiß, W. van der Sanden, V. van Wilsteren, C. Bergen, M. Niekus

Doprovodné pohřby/oběti

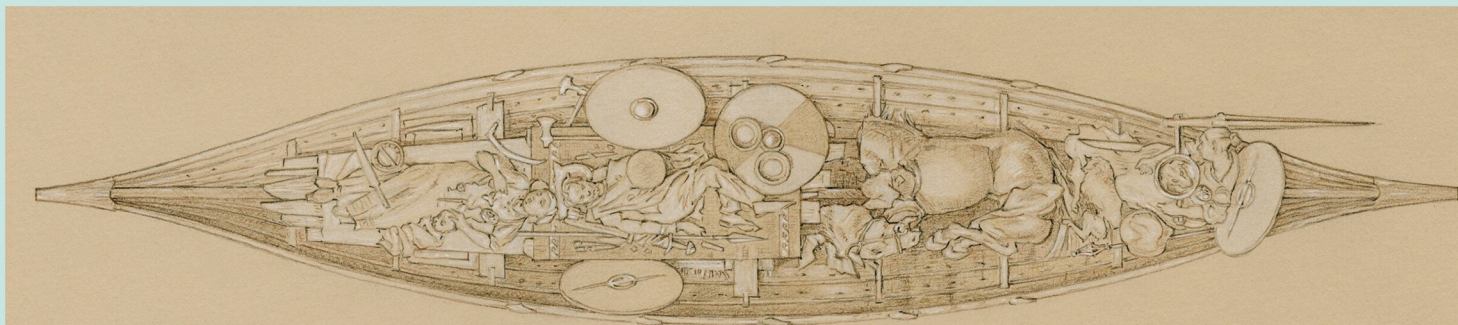
Hågahögen (Uppsala, Švédsko), kolem r. 1000 BC, kremace muže v rakvi, v zásypu mimo rakev navíc nespálené ostatky nejméně 3 dalších jedinců, alespoň jedna žena, jedna z lidských kostí podélně rozštípnutá, jakoby kvůli morku - někdy interpretováno jako doklad rituálního kanibalismu; v době vikingské asociace s králem Bjornem at Haugi, bratrem krále Önunda z Uppsaly

Doprovodné oběti jsou dobře doložené hl. v době vikingské

- svědectví ibn Fadlana, také arch. nálezy, např. lodní pohřby z **Hedeby** (830-850, král a dva jedinci - “číšník a štolba”?), **Osebergu** (asi 834, dvě ženy - staršího věku, nejméně jedna vysoce postavená, obětování nelze potvrdit), nebo **Kaupang** (Ka. 294-296, složitá situace - pohřeb výše postaveného muže z pol. 9 stol., nad ním později - asi závěr 9. stol. - položena loď ve stejné orientaci, v ní těla muže, dvou žen, dítěte a několika zvířat, včetně rozčtvrceného koně a psa, žena u kormidla možná “čarodějnice”)

Ženské oběti (otrokyně?) se nachází také v komorových hrobech skandinávských bojovníků v Černigovu.

Ibn Fadlan (podle J. Brøndsted - Vikingové, 1967, 231-233):

“Toho dne pak, kdy zemřelý a jeho otrokyně měli být spáleni, šel jsem k řece, kde ležela jeho loď. ... Mrtvý ležel mezitím ještě ve svém hrobě, neboť jej z něho nevyzvedli. Pak přinesli lavici, dali ji do lodi a položili na ni příkrývky a podušky z byzantského dibagu (malovaného hedvábí). Nato přišla stařena, kterou nazývají ”andělem smrti”, a rozestřela příkrývky na lavici. Úkolem této stařeny je rovněž dohlížet na šití šatu pro zemřelého, úpravu mrtvoly; také ona zabíjí dívky (otrokyně). Všiml jsem si, že to byla stará obryně, tlustá a chmurného vzezření. Když pak přišli k jeho hrobu, odházeli hlínu... (mrtvého vyzvedli a převlékli) ... Pak jej donesli do stanu, postaveného na lodi, uložili jej na příkrývky a podepřeli poduškami. Poté přišli s nabídem, ovocem a vonnými rostlinami, jež rozložili kolem jeho těla. Dále přinesli chléb, maso a cibuli a hodili to před něho. Pak přinesli psa, přerážli jej v půli a hodili do lodi. Nato přišli se všemi jeho zbraněmi a položili je vedle něho. Potom přivedli dva koně a honili je tak dlouho, až se zpěnili; pak je mečem rozsekali na kusy a naházeli jejich maso do lodi. Taktéž učinili se dvěma kravami. Pak přistoupili s kohoutem a slepicí, zabili je a hodili do lodi. Mezitím chodila otrokyně, která si přála být zabita, stále sem a tam, vstupující do jednoho stanu za druhým. Majitel každého stanu s ní souložil, řka: “Pověz svému pánovi, že jsem tak učinil z lásky k němu.”

Poněvadž byl již pátek odpoledne, odvedli otrokyni k něčemu, co se podobalo dveřnímu rámu. Tam vložila své nohy na dlaně mužů a byla zdvižena tak vysoko, že viděla přes rám. Potom pravila něco ve své mateřštině. Nato ji spustili dolů, ale vzápětí ji znovu zdvihli a ona učinila tak jako předtím. Pak ji zpusťili dolů a ona učinila jako již dvakrát předtím. Potom jí dali slepici a ona jí uřízla hlavu, již odhodila, slepici pak hodili do lodi. Tehdy jsem se otázel tlumočnicka na smysl toho co činí. Odpověděl mi: “Když ji poprvé zdvihli, pravila: Pohleďte, vidím svého otce a svou matku! Podruhé řekla: Pohleďte, vidím všechny své zemřelé příbuzné sedět v kruhu! potřetí pak pravila: Pohleďte, vidím svého pána v ráji a ráj je krásný a zelený. Spolu s ním jsou tam muži a mladí chlapci (služebníci). Pán mne volá. nechte mne jít k němu.”

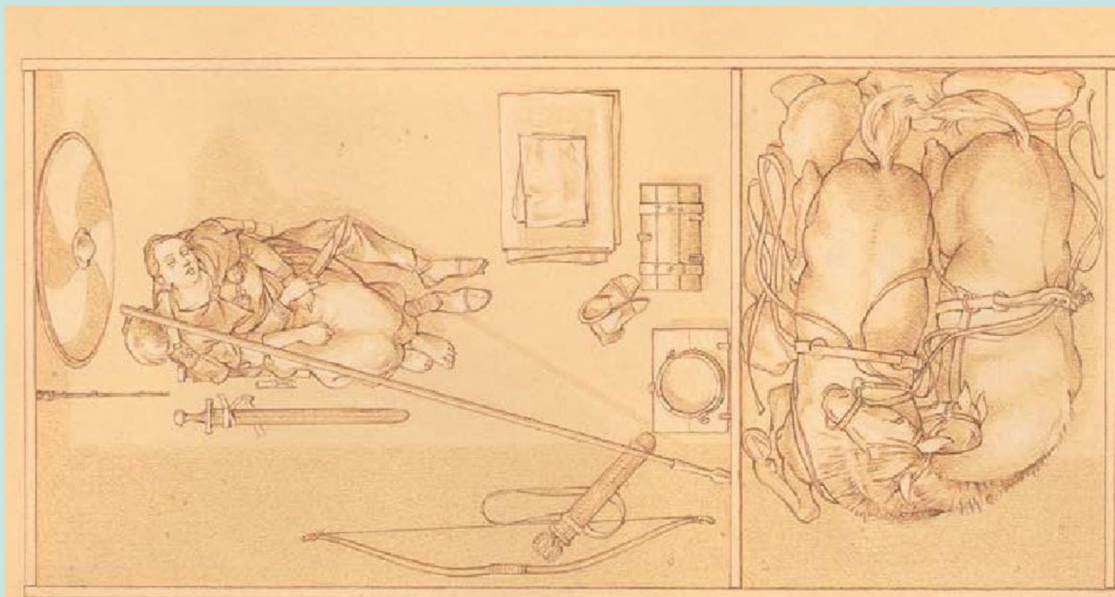
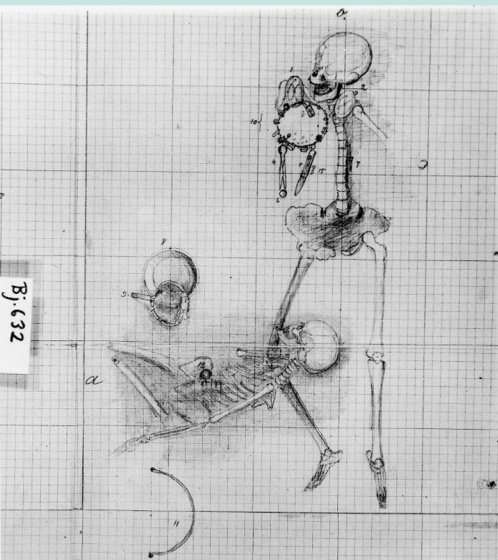
Pak ji odvedli k lodi. Tam si sňala dva náramky, jež měla, a dala je staré ženě, které říkají “anděl smrti” a která ji měla zabít. Pak si sňala dva nákotníky, které měla, a dala je dcerám ženy známé jako “anděl smrti”. Poté ji zavedli na loď, avšak nesměla vstoupit do stanu. Tehdy přišla skupina mužů, kteří měli štítů a dřevěné hole, a podali jí číši nabidu. Zpívala nad ní a číši vyprázdnila. Tlumočnick mi řekl: “Tímto se nyní loučí se svými přítelkyněmi.” Nato jí byla podána ještě jedna číše. Vzala ji a dlouho zpěv protahovala. Stará žena ji však poháněla, aby rychle vypila a vešla do stanu, kde ležel její pán. Když jsem se na ni podíval, vypadala úplně zmateně. Chtěla vejít do stanu, ale vsunula hlavu mezi stan a loď. Stařena ji vzala za hlavu a vstrčila ji do stanu; sama šla za ní. Muži pak začali bušit dřevěnými tyčemi do štítů, aby přehlušili její křik, neboť by ostatní dívky byly vystrašeny a nechtěly by zemřít se svými pány. Šest mužů vešlo do stanu a všichni s ní souložili. Potom ji položili vedle jejího mrtvého pána. Dva muži uchopili její nohy a dva její ruce. Žena, která se nazývá “anděl smrti”, jí upevnila kolem krku smyčku, jejíž každý konec směřoval na jinou stranu. Konce smyčky pak podala dvěma mužům, aby za ně táhli. Pak přistoupila s malou dýkou širokého ostří a jala se jí bodat mezi dívčina žebra, zatímco oba muži dívku škrtili smyčkou, až zemřela.

Nyní přistoupil nejbližší příbuzný zemřelého. Vzal kus dřeva a zapálil jej. Pak šel pozpátku zády k lodi a obličejem k zástupu, drže dřevo v jedné ruce a druhou máje na zadnici; byl nahý. Tak bylo dřevo, které připravili pod lodí, zapáleno, když předtím zabitou otrokyni položili vedle jejího pána. Potom přicházeli lidé s větvemi a dřevem a každý měl s sebou kus dřeva s ohněm na konci. To hodili na hranici, takže se oheň zmocnil dřeva, potom lodi, pak stanu a muže i otrokyně a všeho, co bylo v lodi. Tehdy se zdvihl silný a strašlivý vítr, takže plameny stoupaly a oheň plál stále více. ...”

Ze stejné doby také několik dvojhrobů - hlavní, “řádny”, často muž s výzbrojí, druhá osoba s useknutou hlavou v nestandardní poloze - považováni za obětované otroky - naznačují i analýzy DNA a izotopů (nepříbuzní, chudší strava), většina 700-800 AD, př. Flakstad, Bollstanäs (2 skelety v kremační vrstvě bohatšího pohřbu), Birka (h. A129) - bojovník s parohem. Z Birky také dvojhrob Bj. 632 - muž v natažené poloze, u jeho nohou žena, možná pohřbená zaživa; také komorový hrob Bj. 834 - muž a žena vsedě na sobě, s bohatou výbavou, dva tažní koně s postrojem (jeden s bodci na podklovách - pohřeb v zimě?), jednorázové uložení - možná oběť?,

u ženy železná přeslice či “völlr” hůlka čarodějnice; podobnou dispozici bez koní měl také hrob Bj. 644

U kontinentálních Germánů DŘ a DSN nejsou doprovodné pohřby/oběti spolehlivě doloženy, možným kandidátem je bohatý knížecí hrob z Mušova (1.-2. stol., 2 muži a žena), spíše se ale jedná o dynastickou hrobku - pohřbení byli příbuzní a uloženi v nejméně dvou fázích; ještě nejasnější je situace z mohyly Žuráň (5. a 6. stol.), vykradené patrně již prvními Slovany na našem území (v ženské hrobce (II.) lze alespoň potvrdit přítomnost dvou koní) - velikostí a důležitostí pohřbených by tato lokalita byla nejlepší kandidát.

Může být pouze stavem výzkumu - časté jsou kremace, také narušené a vykradené hroby, často náhodně objevené a zkoumané až “dodatečně” - původní poloha těl a celková nálezová situace se nedochovala, ostatky více jedinců nemusely být ani rozpoznány (Zliv - dvojhrob?)

Zvířecí ostatky - milodary v podobě masitých částí domácích zvířat se objevují po celou DŘ i DSN, zejména v DSN se pak objevují i pohřby (oběti?) celých zvířat - především koní a psů, vzácněji i dravců (paralely se Severní Evropou) či jiných zvířat.

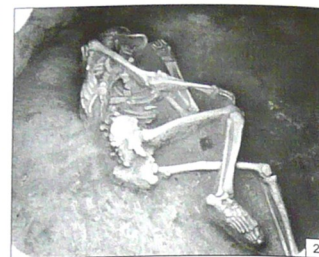
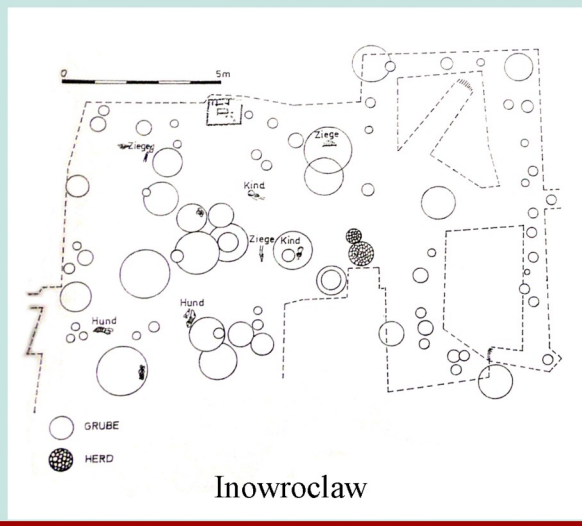
Na skandinávských pohřebištích této doby panuje markantní absence lidských ostatků - většinou deponována jen část spálených ostatků a zbytek “zpracován” jiným způsobem, objevují se také kremační vrstvy, kde rozlišení jednotlivců není možné - doprovodné oběti tak nelze potvrdit ani vyvrátit, celkově se ale popluace této doby zdá méně výrazně stratifikovaná než je tomu v mladší fázi DSN a později, byly by tedy zřejmě méně obvyklé

“Základové oběti”

Charakteristický jev na G sídlištích ve střední Evropě - lepší označení jsou “pohřby v domech” či “sídlištních objektech” - “základová oběť” je interpretace, kterou nelze většinou potvrdit - často ukládané v průběhu užívání objektu, či krátce před jeho opuštěním, málokdy lze doložit úmyslné zabití “oběti”, u lidských ostatků často asi jen “neobvyklé” pohřby - nelze aplikovat žádnou plošnou interpretaci, dost různorodé; často jde o dětské ostatky (v Německu tvoří většinu), asi zemřelé ještě před dosažením věku pro “řádný” pohřeb na pohřebišti; na území Przeworské k. se zase častěji setkáváme s neobvyklými situacemi s kombinací zvířecích i lidských ostatků - někdy poblíž zdobených ohnišť a otopných zařízení uvnitř obytných i výrobních objektů (i v ČR), časté je také ukládání pod prahem či ve vstupní oblasti

V případě zvířecích ostatků se často objevuje pes (obvykle celý skelet) - zde může jít o apotropaickou funkci - pes má strážit a chránit objekt a jeho obyvatele před nemocemi a “nadpřirozenými” hrozbami, často mohlo jít ale o sekundární “využití” přirozeně zemřelého psa, ne o oběť, primární smysl mohl být prostý pohřeb člena domácnosti

Haarhausen

Branč

Žleby u Vyškova

